

Østmarka nasjonalpark

– høringsuttalelse fra Sarabråtens venner

Østmarka er et unikt skogsområde med verdifulle naturområder og store muligheter for friluftsliv, og inneholder også en lang rekke kulturminner og spor etter tidligere tiders bruk av marka. Sarabråtens venner ønsker å trekke fram kulturminnenes store betydning og viktighet i opplevelsene for friluftslivet. Vi ser fram til at Østmarka nasjonalpark og tilgrensende friluftslivsområder vil bidra til å styrke vernet og formidlingen av kulturminnene i området.

Generelt om kulturmiljøet ved Sarabråten

Ved Sarabråten i nordenden av Nøklevann har det vært bosetting og aktivitet siden middelalderen. Dagens synlige ruiner på høyden øst for vannet er restene etter telegrafdirektør Thomas T. Heftyes dragestilvilla. Før Heftye bygde denne store villaen her inne i Østmarka, var det faren – bankier og konsul Thomas Johannessen Heftye – som hadde Sarabråten som feriested og representasjonsbolig.

Den store dragestilvillaen ble revet rundt 1920. De fleste andre husene ble stående. Familier med tilknytning til Aker og Oslo kommunes skogvesen bodde på Sarabråten i kuskeboligen helt fram til 1963. Kuskeboligen brant dessverre ned i 1971, som det siste stående huset i Sarabråtens lange historie.

Området vernet etter naturmangfoldsloven skal representere et tverrsnitt av norsk natur. Disse områdene inneholder også ofte et mangfold av kulturminner, kulturmiljø og kulturpåvirka landskap. Kulturpåvirka arter og naturtyper er viktige deler av naturmangfoldet i Norge og betraktes også som kulturminner. Kulturhistoriske verdier inngår i verneformålet i mange nasjonalparker og landskapsvernområder. Bestemmelser i verneforskriftene regulerer gjerne skjøtsel og øvrige tiltak knyttet til kulturminnene.

Sarabråten er rik på kulturminner fra friluftslivets kulturhistorie, og da særlig fra slutten av 1800-tallet og første halvpart av 1900-tallet. På 1920-tallet startet *Friluftsklubben* merking og rydding av stiene i den vestlige og Oslo-nære delen av marka, og mange av plassene innover skauen tilbød servering på kjøkken og kammers. Denne historien finner vi også spor etter ved Sarabråten.

Oversikt over utvalgte kulturminner ved Sarabråten.

Fra «Forslag til forvaltningsplan med skjøtelsesplan for Hauktjern friluftslivsområde», Oslo kommune, 2015.

Sarabråten har i dag ikke noe formelt vern etter kulturminneloven, eller noen spesiell regulering etter Plan- og bygningsloven, men området er disponert til skogbruksformål i kommuneplanen. Kulturminnene på selve Sarabråten er kommunalt listeført av Oslo kommune.

Hele området rundt Sarabråten er vernet som «Hauktjern friluftslivsområde» etter markaloven, dvs. etter forskrift vedtatt av Oslo kommune, 7. oktober 2013. I verneformålet er det blant annet trukket fram at «området har også innslag av større kulturhistoriske verdier». Vernebestemmelsene er ikke til hinder for blant annet «istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner».

Sarabråtens venner vil i tillegg trekke fram følgende kulturminner eller kulturpåvirka landskapselementer som det er viktig å bevare ved Sarabråten:

Tidligere slåttemark

Sarabråten er en gammel husmannsplass der det har vært drevet jordbruk og husdyrhold i uminnelige

tider. Fortsatt er det synlige spor etter den gamle slåttemarka med mange kulturpåvirka eng-arter. Tidligere slåttemark er en de mest truede naturtypene i Norge, og det er viktig at skjøtselen av slåttemarkene ved Sarabråten fortsetter slik at denne naturtypen blir bevart.

Kjellermurer, veier og spaserveier

Thomas Heftye anla en rekke veier og spaserveier i området ved Sarabråten, både til forlystelse og for transport av gjester og nødvendighetsartikler. Disse veiene er godt bevart i dag, med de krever vedlikehold og tilsyn slik at de ikke forringes, spesielt av trær som vokser og sprenger murer og forbygninger.

Kastanjene langs lysløypa / veien

Thomas Heftye fikk plantet en rekke kastanjetrær langs veien inn til Sarabråten. I tillegg til trærne ved Sarabråten finner vi flere trær ved Korketrekkeren på andre siden av nordenden av Nøklevann (markert som *Svingbrua* på kartet over). Disse kastanjetrærne er et av de få gjenværende synlige kulturminnene som vitner om den omfattende aktiviteten til Thomas Heftye på 1800-tallet ved Sarabråten, og det er viktig verneforskriftene ikke blir til hinder for at disse trærne blir tatt vare på.

Avgrensning av friluftslivsområdet ved Sarabråten

Statsforvalteren foreslår at området rundt Sarabråten skal inngå i et nytt friluftslivsområde, hjemlet i Markaloven. Sarabråtens venner er fornøyd med avgrensingen av dette området i tilknytning til Sarabråten. Vi er særlig fornøyd med at Korketrekkeren ved veien til Østmarksetra på vestsiden av Nøklevann er inkludert i området.

Verneformål friluftslivsområdet

I høringsutkastet er det benyttet følgende formulering om verneformålet for friluftslivsområdet:

Formålet med vernet er å bevare de naturopplevelsesverdiene som gjør at området har særskilte kvaliteter for friluftslivet og å bevare et mye brukt friluftslivsområde uten større inngrep og tilrettelegging.

Friluftslivsområder etter Markaloven skal inkludere opplevelser mer generelt; ikke bare naturopplevelser. Dette kommer klart fram av blant annet formuleringene om *verneformål* i Markaloven:

*Formålet med loven er å fremme og tilrettelegge for friluftsliv, naturopplevelse og idrett. Loven skal sikre Markas grenser og **bevare et rikt og variert landskap og natur- og kulturmiljø med kulturminner.***

I «*Supplerende tildelingsbrev – godkjenning av høringsforslag om vern av Østmarka nasjonalpark*» datert 22. juni 2022 fra Klima- og miljødepartementet til Miljødirektoratet, er det listet opp noen forutsetninger skal ligge til grunn for høringsforslaget fra Statsforvalteren. Om kulturmiljø og kulturhistoriske verdier er følgende anført:

Kulturhistoriske verdier som er grunnlag for bestemmelse om ivaretagelse av disse skal omtales og kartfestes.

Dette er et tydelig signal om at kulturmiljøverdiene skal hensyntas i verneformål og vernebestemmelser.

På denne bakgrunnen mener vi at verneformålet bør suppleres med opplevelser knyttet til *kulturmiljø*. Vi foreslår følgende justering av verneformålet for friluftslivsområdet:

*Formålet med vernet er å bevare de naturopplevelsesverdiene som gjør at området har særskilte kvaliteter for friluftslivet, **bevare et rikt og variert landskap og natur- og kulturmiljø med kulturminner** og å bevare et mye brukt friluftslivsområde uten større inngrep og tilrettelegging.*

Verneforskrift friluftslivsområdet

Skjøtsel av kulturminner og kulturlandskap

Sarabråtens venner er enig i forskriftens bestemmelser om kulturminner, både i omtalen av hva som er vernet og hva som er søknadspliktige tiltak.

Høringsforslaget omtaler både kulturminner, kulturmiljø, kulturhistoriske verdier og kulturlandskap på en god måte, inklusive behovet for skjøtsel av utvalgte kulturmiljø. Dette kan imidlertid tydeliggjøres i de konkrete verneforskriftene, som kun omtaler *kulturminner*. Vi foreslår derfor for at verneforskriftenes §7 bokstav k suppleres slik at også hensynet til *kulturlandskap* kommer tydeligere fram.

Vi foreslår følgende supplerings i slutten av verneforskriftenes §7 bokstav k:

« kan gi tillatelse til istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner og kulturlandskap.»

Vi vil også trekke fram skjøtels- og forvaltningsplanen som Oslo kommune har utarbeidet for verneområdet, og at dette naturligvis innarbeides i forvaltningsplanen for nasjonalparken. Disse planene omfatter både den gamle plassen Lutdalen i nordenden av Nøklevann og Korketrekkeren eller Svingbrua ved veien fra Ulsrud til Sarabråten (se over), i tillegg til «kjerneområdet» ved Sarabråten.

Større arrangementer

Ved Sarabråten har både Sarabråtens venner og Østmarkas Venner gjennomført større arrangementer som støtter opp under verneformålet for Hauktjern friluftslivsområde:

- årlige minnemarkeringer 7. juni, ved minnestøtten for falne under 2. verdenskrig
- vinterarrangement ved markeringen av Den Norske Turistforening 150 år
- «bursdagsfest» i anledning Thomas Heftye 200 år
- årlige kulturarrangementer, omvisninger og guida turer

De største av disse arrangementene har hatt flere hundre deltakere.

I verneforskriftens §3 bokstav e for friluftslivsområdet står det at større arrangementer er forbudt. Vi kan ikke se at det er åpnet for at større arrangementer kan gjennomføres etter tillatelse fra forvaltningsmyndigheten, slik som det er anledning til i områdene forslått som nasjonalpark. Jf. forskriften for nasjonalparken §7 tredje ledd, der det står at **større arrangementer** krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. (underforstått; større arrangementer kan tillates etter søknad).

Vi regner med at dette må bero på en misforståelse, og vi tar det for gitt at det skal være samme regler for større arrangementer både i nasjonalparken og i friluftslivsområdet. Jf. også eksisterende forskrift for Hauktjern og Spinneren friluftslivsområder.

Vi vil også legge til at Sarabråtens venner er veldig fornøyd med forvaltningsmyndighetens behandling av søknader om større arrangementer (dvs. Oslo kommune ved Bymiljøetaten).

Forvaltningsmyndighet

Vi mener det er en stor fordel om forvaltningen av både nasjonalparken og friluftslivsområdet kan være felles, og svært gjerne samlokalisert med Bymiljøetatens eksisterende forvaltning ved Rustadsaga i Oslo.

Avslutning

Sarabråtens venner mener at det er i tråd med både naturmangfoldlovens og markalovens ånd og bokstav – og også gjeldende praksis i miljøforvaltningen - at de eksisterende kulturminnene ved Sarabråten ikke står i noe som helst motsetningsforhold til verneformålet for nasjonalparken eller friluftslivsområdet.

Vi mener også at vesentlige kulturminner ved Sarabråten krever kontinuerlig skjøtsel, og at vernebestemmelsene for friluftslivsområdet ikke må være til hinder for dette.